

ІМПУЛЬСИВНІСТЬ У ПОВЕДІНЦІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

У статті викладені результати теоретичного аналізу вивчення та експериментального дослідження імпульсивності у поведінці молодших школярів. Розроблені форми та методи роботи, психолого-педагогічні рекомендації вчителям та батькам щодо подолання імпульсивності серед молодших школярів, шляхи психопрофілактики та психокорекції.

Ключові слова: молодший шкільний вік, імпульсивність, самоконтроль, індивідуальний підхід, психопрофілактика, психокорекція.

Постановка проблеми. Більшість науковців вважають, що молодший шкільний вік триває від 6-7 до 9-10 років і вирізняється тим, що провідною для цього онтогенетичного етапу стає учбова діяльність, зумовлюючи значні зміни у психічному розвитку індивіда.

Однією з актуальних проблем, з якою стикаються вчителі початкової школи, це формування у дітей усвідомленої, самоконтрольованої поведінки з метою підняття рівня навчальних досягнень. У дітей молодшого шкільного віку відбувається процес адаптації до нових соціальних умов, змінюється режим дня, збільшується необхідність виконання певних вимог і дотримання певних правил, з'являються нові стосунки в колективі однолітків. У цьому віці закладаються основні стереотипи поведінки та формується вміння вчитися.

Навчання у школі потребує від молодших школярів усвідомлення і виконання навчальних завдань, здатності підпорядковувати їм власну активність, а також довольного управління своїми пізнавальними процесами та поведінкою. Саме тому період молодшого шкільного віку відіграє важливу роль у формуванні та закріпленні основних форм активної, цілеспрямованої, самоудосконалюючої поведінки, але недостатньо вивченою залишається проблема забезпечення нормативної регуляції діяльності і поведінки школярів.

Водночас розуміння механізмів формування поведінки (певних дій, вчинків) у дітей молодшого шкільного віку, допомагає виявити не тільки причини виникнення відхилень у поведінці, а і знайти засоби педагогічного та психологічного впливу на них, з'ясувати основні напрямки психолого-педагогічної корекції та профілактики негативних проявів (імпульсивності, агресії, афективних станів) у поведінці.

Саме тому, подолання імпульсивності у поведінці молодших школярів буде позитивно впливати на підняття рівня їх навчальних досягнень, на формування у них узагальнених прийомів розумової діяльності, на засвоєння учнями знань, оволодіння певними вміннями та навичками.

Завданнями статті виступає: вивчити проблему імпульсивності у поведінці молодших школярів, виділити причини та ознаки імпульсивної поведінки, дослідити особливості імпульсивності у поведінці учнів початкової школи, розробити психолого-педагогічні рекомендації батькам та вчителям, шляхи психопрофілактики та психокорекції щодо подолання імпульсивності у поведінці учнів молодшого шкільного віку.

Результати теоретичного дослідження. Особливо значущим для вивчення поведінки індивіда є молодший шкільний вік, закінчення якого вирізняється появою психічних новоутворень, що найбільше пов'язані з поведінкою, зокрема її довольністю, самоконтролем та внутрішнім планом дій. Проблема поведінки учнів початкових класів представлена цілим рядом психологічних досліджень. Так, учбову діяльність як основний чинник появи нових форм поведінки молодшого школяра, розглянуто у роботах Л. І. Божович, Л. С. Виготського та ін.; взаємини з вчителем початкових класів як значущий чинник становлення поведінки учня – у роботах В. О. Крутецького, І. Ю. Кулагіної, Г. О. Люблінської, В. С. Мухіної, Л. П. Обухової та ін.; самооцінку як регулятор поведінки школяра – у роботах Г. І. Ліпкіної, Л. І. Рувінського, А. Є. Соловйової, Т. І. Юферевої та ін.; психологічні умови розвитку довольного управління власною поведінкою в учнів початкових класів – у роботах І. В. Дубровіної, М. Г. Іванчук, К. П. Мальцевої, Н. Ф. Прокіної, Г. О. Собієвої та ін.; психологічні механізми поведінки школяра – у роботах А. Я. Арета, М. Й. Боришевського, К. П. Мальцевої, А. К. Сердюк, В. Сингаївської, Г. О. Собієвої та ін.; особливості усвідомлення молодшими школярами власної поведінки – у роботах Р. В. Павелківа, І. І. Чеснокової та ін.; взаємозв'язок між регуляцією поведінки дитини молодшого шкільного віку та її моральним розвитком – у роботах І. Д. Беха, О. В. Гудими, Л. С. Сапожнікової, О. В. Скрипченка, О. О. Ставицького, С. Г. Якобсон та ін.; різноманітні поведінкові прояви молодших школярів (агресивність, гіперактивність, демонстративність, надмірна повільність, упертість й т. ін.) – у роботах О. Б. Бовть, О. Л. Венгера, М. Раттера та ін.

Молодший шкільний вік відрізняється здатністю до довільної поведінки, яка обумовлена рівнем особистісного розвитку дитини, але ж є учні з високим рівнем експресивності й імпульсивності, обумовлених швидким переходом від появи бажання до його реалізації.

Вивченню імпульсивності молодших школярів присвячено багато наукових досліджень: М. А. Беляєва, О. Б. Крушельницької, Т. Є. Левицької, К. В. Меншикової, О. Л. Пєрькової, С. А. Травіної, Н. І. Циганкової. Форми роботи з імпульсивними дітьми висвітлені у наукових дослідженнях О. І. Захарова, Ю. О. Клейберга, О. К. Лютової, Г. Б. Моніної, Ю. С. Шевченко.

У наукових працях J. Bloca, J. Kagana також розкриваються питання особливостей навчання імпульсивних дітей. Так, на думку науковців ці школярі систематично використовують неефективні способи вирішення задач, поспішність у діях і судженнях або, навпаки, постійні коливання і сумніви знижують ефективність їх пізнавальної активності [3; 10; 11].

Г. М. Молчанова, вивчаючи динаміку вікових та індивідуальних особливостей розумового розвитку імпульсивних дітей встановила, що їх пізнавальна діяльність визначається відсутністю попереднього орієнтування в завданнях, труднощами в дотриманні інструкції, слабкістю контролю, поспішністю оцінок і суджень, втратою інтересу до виконання завдання при виникаючих труднощах, відсутністю орієнтації на думку інших людей тощо [4].

О. Л. Перченко вказує на те, що імпульсивні діти, як правило, неорганізовані, невпевнені в собі, гостро реагують на невдачі, оцінюють себе як менш здібних, у порівнянні з ровесниками. Під час навчання такі учні легко включаються у роботу, розв'язують завдання, але якщо виникають труднощі, то інтерес щодо їх виконання швидко згасає [5].

Існують певні фактори, які викликають підвищену імпульсивність. Їх можна об'єднати у наступні групи: біологічні, психосоціальні, генетичні. Генетичний фактор означає, що підвищена імпульсивність найчастіше пов'язана з типом темпераменту дитини. Як правило, спостерігається в учнів вираженого холеричного та сангвінічного типу темпераменту. Біологічний фактор (як вроджені передумови) полягає у тому, що на виникнення імпульсивності впливають різні ускладнення під час вагітності та пологів, а також захворювання і травми голови, перенесені у дитинстві. Психосоціальний фактор означає, що підвищена імпульсивність спостерігається у дітей із сімей високого соціального ризику (асоціальні сім'ї, сім'ї з високим рівнем психологічного напруження, з несприятливою демографічною ситуацією, з несприятливим економічним станом, у сім'ях де присутній авторитарно-директивний стиль виховання).

Науковці І. П. Підласий, Л. М. Співак вважають імпульсивність рисою характеру і особливістю поведінки, що виражається у схильності діяти без достатньо свідомого контролю, по першому спонуканню, під впливом зовнішніх обставин або в силу емоційних переживань. Імпульсивна дитина не обмірковує свої вчинки, не зважає всі "за" і "проти", вона швидко і безпосередньо реагує і нерідко настільки ж швидко кається у своїх діях. Від імпульсивності слід відрізнити рішучість, яка теж передбачає швидку й енергійну реакцію, але пов'язана з обмірковуванням ситуації і прийняттям найбільш доцільних і обґрунтованих рішень [6; 8].

Як вікова особливість імпульсивність проявляється переважно у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, що обумовлено слабкістю гальмівних процесів у корі головного мозку і недостатньою сформованістю функцій контролю за своєю поведінкою.

При нормальному розвитку, на думку Л. М. Співак, така форма імпульсивності коректується у колективних іграх дітей, в яких виконання рольових правил вимагає стримування своїх безпосередніх спонукань і врахування інтересів інших гравців, а також трохи пізніше в навчальній діяльності. При досягненні підліткового віку імпульсивність знову може виявлятися як вікова особливість, будучи пов'язаною вже з підвищенням емоційної збудливості в цьому віці [8].

Імпульсивна дитина поводить нестримано, схильна до ситуаційних емоційних реакцій, не рахується з думкою інших людей. Така її поведінка часто нагадує відхилення, але лише межує з ним, оскільки помірна імпульсивність молодших школярів – це нормальне явище, і, як зазначає І. П. Підласий, є віковою особливістю. У зв'язку з виявленням у цьому віці егоцентризму дитина піклується тільки про задоволення своїх потреб. До прояву такої імпульсивності вихователі готові і вміють її "приборкувати". Але є імпульсивність аномальна, завищена, коли емоційна розгальмованість школяра заважає йому самому і оточуючим. Це так звана імпульсивність "без гальм". Дослідник зазначає, що імпульсивна поведінка легко діагностується візуально. Якщо дитина нестримана, норовиста, біжить стрімголов невідомо куди і навіть, починає щось робити, ні крапельки не подумавши, кидає почате, намагається одночасно повернутися з десятком справ, то вона є імпульсивною [6].

Автор виділяє такі причини дитячої імпульсивності: вікові особливості психічного, соціального, морального розвитку молодших школярів; несформованість їх емоційно-вольової сфери, ситуативна мотивація поведінки; нездатність пов'язувати причини і наслідки, передбачити майбутні наслідки своїх вчинків; гіперактивність як наслідок переважання збудження над гальмуванням; багате різноманітними враженнями оточення дитини, що сприяє проявам неконтрольованих поривів; байдужість дорослих; недоліки виховання дитини на попередніх етапах розвитку [6].

Науковці І. П. Підласий, Л. М. Співак виокремлюють наступні ознаки імпульсивності у молодших школярів: постійно перебувають в русі, незалежно від того, чим займаються; недостатньо чітка просторова координація рухів; мають "живу" міміку, рухливі очі, швидку мову, тому виявляються неначе

поза ситуацією (уроку, гри, спілкування), а через певний час знову в неї "повертаються"; здатні легко засмучуватися; образливі, дратівливі; емоційно нестримані; легко відвертають увагу; безтурботні, легковажні, безвідповідальні; нездатні до тривалої монотонної праці; залежні від нових вражень; не бажають дослухатися до зауважень дорослих, ігнорують вимоги батьків і вчителів; часто відповідають на питання не замислюючись, не вислухавши до кінця, тому припускаються маси помилок, яких не помічають, тому і не виправляють; зазвичай не можуть дочекатися своєї черги в різних ситуаціях; часто заважають іншим, чіпляються до оточуючих (наприклад, втручаються у бесіди, або в ігри) [6; 8].

На нашу думку, школярі з такою поведінкою важко адаптуються до школи, погано входять в колектив, часто мають різноманітні проблеми у взаємовідносинах з однолітками. Ми вважаємо, що дезадаптуючі особливості поведінки таких дітей свідчать про недостатню сформованість у них регуляторних механізмів психіки, і перш за все, самоконтролю як важливої умови і необхідної ланки в становленні довольної поведінки.

В українській психології є дослідження щодо формування елементів самоконтролю у дітей молодшого шкільного віку в учбовій діяльності, в процесі спілкування, в поведінці. Доведено, що здійснення самоконтролю в цьому віці можливе тільки під керівництвом дорослого і з участю однолітків.

Вивченню психологічних умов формування самоконтролю в поведінці в учнів початкових класів присвячене дослідження М. Й. Боришевського. Самоконтроль у поведінці розглядається вченим як спеціальна дія. Він звертає особливу увагу на те, що у процесі засвоєння правил шкільної поведінки значна кількість школярів не має потреби в довольному самоконтролі, який виявляється переважно під впливом вчителя. Відсутність даної потреби в учнів зумовлена такими чинниками: 1) несформованість навичок самоконтролю; 2) відсутність внутрішніх спонук до постійного контролю над власними діями та вчинками. З метою формування в дітей потреби в довольному самоконтролі вчителю необхідно дотримуватися таких умов: 1) чітке формулювання правил поведінки; 2) установка на самоконтроль; 3) наявність засобів наочної фіксації вчинків.

По мірі розвитку самоконтролю зменшується імпульсивність поведінки школярів, емоції стають більш стійкими і керованими. Без самоконтролю неможливо розвинути в особистості таку цінну якість, як повага до людини, здатність поставити себе на її місце [2].

Зазвичай дитяча імпульсивність минає з віком. Але у деяких дітей звичка діяти поспіхом, без обмірковування наслідків своїх вчинків, зберігається надовго, закріплюється як риса характеру і перетворюється на інфантилізм.

Отже, можна зазначити, що імпульсивна поведінка – підпорядкована меті, неусвідомлена, поєднана з реактивним реагуванням неоднакової динаміки. Це схильність до зовнішньо немотивованих, частіше агресивних вчинків і дій, яка супроводжується руховим і мовним розгальмовуванням.

Враховуючи вищезазначене, ми вважаємо, що завчасне проведення психопрофілактичної та психокорекційної роботи щодо попередження та подолання імпульсивності у поведінці молодших школярів, буде сприяти подоланню небажаних проявів у поведінці, підняттю рівня навчальних досягнень, формуванню узагальнених прийомів розумової діяльності, а також засвоєнню знань, їх систематизації. Проте, якщо вчасно не проводити психопрофілактичну та психокорекційну роботу імпульсивність може стати підґрунтям для появи неврозів та соціальної дезадаптації.

Методика та процедура дослідження. Для вивчення особливостей імпульсивної поведінки молодших школярів нами були застосовані такі методи дослідження: опитувальник на визначення рівня імпульсивності (В. А. Лосенкова) [7], ситуації-колізії (авторська розробка), спостереження.

Опитувальник (В. А. Лосенкова) містить 20 тверджень, кожне з яких має чотири варіанти відповіді. Школярям було запропоновано прочитати усні твердження, сформульовані від першої особи, і обрати один із запропонованих варіантів відповіді: "так", "можливо так", "можливо ні", "ні". У процесі обробки результатів підраховувався показник імпульсивності (Пі). Він складається з суми балів, набраних за всіма шкалами опитувальника. У запитаннях 1, 2, 3, 5, 8, 9, 10, 13, 16 відбувалося пряме нарахування кількості балів, тобто 1, 2, 3 або 4. У запитаннях 4, 6, 7, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20 бали нараховувалися у зворотному порядку, тобто шкалі 1 відповідало 4 бали, шкалі 2 – 3 бали, шкалі 3 – 2 бали, шкалі 4 – 1 бал.

Якщо величина Пі (показник імпульсивності) потрапляла у межі 66-80 балів, то це відповідало високому (сильно вираженому) рівню імпульсивності; 35-65 балів – середньому (помірному) рівню імпульсивності; 34 і менше балів – низькому рівню імпульсивності. У нашому дослідженні оцінкам імпульсивності були привласнені наступні бали: високий рівень імпульсивності – 1 бал, середній – 2 бали, низький – 3 бали [7].

Прояви імпульсивності у поведінці молодших школярів ми вивчали за допомогою оповідань-колізій (авторська розробка), які надавали можливість досліджуваним заздалегідь "програти" ті реальні життєві ситуації, в які вони потрапляли (що дало нам можливість виділити більш об'єктивні дані, засновані на думках дітей про себе). Включені у дослідницьку роботу колізійні (реальні чи уявні) ситуації давали матеріал для самостійного осмислення школярами багатогранних поведінкових проявів, сприяли розвитку здатності правильно оцінювати той чи інший вчинок, здійснювати правильний вибір своєї поведінки.

Досліджуваним були запропоновані ситуації, в яких необхідно було дати відповідь: "А як би ти повівся у такій ситуації?". Критеріями, які надавали нам можливість виявити прояви імпульсивності у

поведінці були: нестриманість, неспокійність, неусвідомленість своїх почуттів, різка зміна настрою, нерегульованість власних дій, невиконання вказівок дорослих. Показниками проявів імпульсивності ми вважали наступні: схильність учня діяти під впливом раптового спонукання, імпульсу; неспроможність регулювати власні емоції, стереотипність реакцій, підвищеним відволіканням, схильність до навіювання, неадекватна оцінка своїх можливостей та особистісних якостей.

На нашу думку, особливості поведінкових проявів спостерігаються не лише на внутрішньому (інтрапсихічному) рівні, але й на когнітивному, емоційно-вольовому та поведінковому рівнях, а їх дослідження може бути ефективним за умови застосування не лише опитувальника, але й спостереження.

Спостереження за поведінкою молодших школярів здійснювалося у нерегламентованих ситуаціях (зокрема, після уроків і на перервах), що надавало можливості побачити, чи виявляють учні імпульсивність у своїй поведінці.

Аналіз результатів дослідження. Емпіричне дослідження проводилось з учнями середньої загальноосвітньої школи № 304 м. Києва. До експерименту було залучено 250 учнів 2-4-х класів з різними рівнями навчальних досягнень, серед яких: 75 школярів 2-х класів, 88 учнів 3-х класів і 87 школярів 4-х класів. Учні 1-х класів не ввійшли до контингенту досліджуваних, оскільки згідно з системою оцінювання навчальних досягнень у сучасній початковій школі першокласники не оцінюються. Вік дітей – від 7 до 10 років.

За допомогою опитувальника (В. А. Лосенкова) [7] було виявлено, що стійкі прояви імпульсивності спостерігаються у 3% учнів, середній рівень – у 55% дітей. Така імпульсивність вважалася помірною, мала ситуативний характер. Низький рівень імпульсивності було виявлено у 42% досліджуваних, що свідчить про їх цілеспрямованість, наполегливість у досягненні поставленої мети, про вміння доводити розпочату справу до кінця, здатність до саморегуляції, самоконтролю своїх дій та вчинків.

Аналізуючи ситуації-колізії, ми виявили, що 18,5% дітей схильні до імпульсивної поведінки, у них спостерігаються прояви безпосередньої агресії. Наприклад: "На перерві Сашко штовхав Михайла та інших однокласників, за це діти на нього розсердилися, але він продовжував так робити. Як би ти повівся на місці Михайла?" Відповіді учнів були такі: "Я б штовхав його", "Я б дав здачі", "Я б штовхнув його і тоді була б бійка". У ситуації: "На уроці Іра відповідала, а Віка намагалась її перебити і відповісти за неї. Як би ти повівся на місці Іри після закінчення уроку...?" Учні відповідали: "Я б на неї накричала, щоб не перебивала".

Спостерігаючи за дітьми, які виявляють імпульсивність у поведінці, можна зазначити, що поведінка таких дітей часом стає некерованою, не регульованою навіть дорослими. Дії не тільки імпульсивні, але й недостатньо цілеспрямовані. Молодші школярі легко відволікаються, не можуть утримувати увагу і не виконують інструкції, які надають йому дорослі. Працездатність таких учнів у цілому занижена, темп діяльності нерівномірний (у першу чергу за рахунок імпульсивності й труднощів цілеутворення), яка виявляється у зниженні рівня критичності як до результатів своєї діяльності, так і в цілому, а також адекватності поведінки, особливо в ситуації втоми. Поведінкові прояви імпульсивних школярів іноді мали деструктивний характер. Така поведінка може стати причиною злості, порушення планів, невдач та інших неприємностей не тільки для самої дитини, але і для батьків.

На нашу думку, це обумовлено наступними причинами: зовнішня тривожність, невміння організовувати власну діяльність, швидка стомлюваність, надмірна збудливість, емоційна нестійкість.

Доречно зауважити, що така дитина не завжди має низькі результати в учінні, оскільки при правильно організованих умовах навчання (зовнішня регуляція діяльності вчителем під час уроку або вдома батьками) вона цілком здатна засвоїти програмовий матеріал, виконувати завдання самостійно.

Тобто, можна зазначити, що навчальність таких дітей не є дефіцитарною, а будь-яка діяльність страждає через несформованість здатності дитини до довільної регуляції як своєї поведінки, так і своєї пізнавальної діяльності. Здатність дитини до довільної регуляції з'являється завдяки спільній діяльності з дорослими, які забезпечують дитину засобами організації нової поведінки. Згодом довільна поведінка стає власним індивідуальним способом дії школяра. Дитина вчиться самостійно планувати власну діяльність, зокрема й учбову, згідно з поставленими цілями, свідомими намірами, в неї з'являється здатність до самоуправління.

Тому, психопрофілактична робота із учнями молодшого шкільного віку, які виявляють імпульсивність у поведінці, повинна містити комплекс попереджувальних заходів, а саме: 1) побудова конструктивних взаємовідносин з вихователями та педагогами; 2) оптимізація дитячо-батьківських стосунків; 3) організація розвивального навчання.

З метою подолання імпульсивності у поведінці молодшого школяра Ю. З. Гільбух пропонує вчителю на уроках дотримуватися таких вимог: 1) поводитись спокійно та стримано, оскільки учні схильні до наслідування поведінки вчителя; 2) застосовувати індивідуальний підхід до цих дітей – майже завжди задовольняти їх імпульсивне прагнення відповісти на поставлене запитання, однак надавати таку можливість через деякий час упродовж якого відбудеться "перенесення" імпульсивності на внутрішні розумові дії учня; 3) постійно наголошувати на тому, що для розв'язання поставленого навчального завдання, яке вирізняється своєю складністю, необхідні виваженість, розсудливість і відсутність поспіху; 4) формувати навички самоконтролю та саморегуляції; 5) навчати планувати свою діяльність та

поведінку; 6) розвивати рефлексію; 7) привчати виконувати інструкції дорослих; 8) контролювати виконання діяльності; 9) попереджати необдумані вчинки [9].

При здійсненні індивідуального підходу до учнів, вчителю необхідно: привчати їх ставити перед собою цілі діяльності; навчатись контролювати себе; формувати відповідальність за власні вчинки; привчати стримувати свої емоції; дотримуватися режиму дня.

Психолого-педагогічні рекомендації для вчителів початкових класів полягають у тому, що: 1) у навчально-виховному процесі необхідно систематично дотримуватися провідних принципів особистісно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів, передусім принципу індивідуального підходу до учнів; 2) акцентувати увагу на вчинках і поведінці, а не на особистості учня; 3) обговорювати тільки провини учня, говорити тільки про те, що трапилось, не узагальнювати, не наклеювати ярлики: "Ти, як завжди"; 4) не підсилювати напруження ситуації; 5) контролювати свої негативні емоції; 6) не порівнювати учнів один з одним, не втягувати в конфлікт інших дітей; 7) не наполягати на своїй правоті; 8) не обговорювати ситуацію у стані збудженості; 9) не самостверджуватися за рахунок учня; 10) допомагати планувати навчальну діяльність; 11) розвивати навички міжособистісної взаємодії; 12) надавати дитині короткі, чіткі і конкретні інструкції; 13) розвивати здатність до рефлексії; 14) на уроках і у групі подовженого дня необхідно використовувати психотехнічні методики, що спрямовані на формування довірливості у поведінці молодших школярів; 15) розвивати мотивацію досягнення успіху в учнів початкових класів; 16) створювати у школі сприятливий психологічний клімат для дітей.

Психолого-педагогічні рекомендації батькам ми вважаємо за доцільне подати у формі прямого звертання: 1) під час спілкування зберігайте спокій; 2) пояснюйте дитині, що саме і чому їй дозволено або заборонено; 3) підтримуйте дитину у тих випадках, коли вона намагається стримувати себе; 4) навчайте дитину ставити собі такі питання: "Зараз я це зроблю, але як я ставитимуся до цього завтра?"; 5) навчіть дитину одному найважливішому правилу у прийнятті рішення: "Якщо я відчуваю, що це неправильно, небезпечно, якщо я невпевнений, то не треба цього робити" (якщо дитина відчуває, що може пожалкувати про прийняте рішення, вона повинна від нього відмовитися); 6) навчайте дитину поводитися правильно, вона повинна розуміти, що відповідатиме за свої вчинки; 7) розвивайте вміння ефективно виражати свої емоції; 8) розвивайте вміння розуміти стан іншої людини; 9) помітивши у своїй дитині прояви агресивної та імпульсивної поведінки, не підтримуйте їх та водночас демонструйте відсутність цих проявів у власній поведінці; 10) застосовуйте у вихованні дітей психокорекційні вправи та ігри, що сприяють подоланню проявів агресії та імпульсивності в їх поведінці та розвитку здатності до саморегуляції власної поведінки, зокрема у конфліктних ситуаціях; 11) виховуйте та підтримуйте віру дитини у свої сили, застосовуючи таку оцінку її дій і вчинків, що випереджає успіх: "Молодець! Ти все робиш правильно!", "Я переконаний, що ти легко впорасяшся з поставленим завданням!", "У тебе все виходить дуже добре, мабуть, твоя робота буде однією з найкращих"; 12) не примушуйте дитину вчитися, а розвивайте в її мотиваційній сфері учіння відповідні мотиви, враховуючи позашкільні інтереси; будьте терплячими та наполегливими при формуванні мотивації учіння у власної дитини; 13) спілкуйтеся з дитиною на засадах демократичного стилю, на основах взаєморозуміння, взаємної довіри і взаємного проникнення у внутрішній світ один одного; 14) створіть вдома сприятливий психологічний клімат для дитини.

І. П. Підласий рекомендує найбільш імпульсивних дітей виділити в спеціальну підгрупу і проводити відповідну корекційну роботу. Вона полягає в наступному: по-перше, заохочення кожної спроби імпульсивного школяра стримувати свої пориви, емоції, рухи, жести, прагнення не піддаватися першому бажанню; по-друге, похвала за терпіння, підкреслюючи, що будь-яка велика справа починається з маленької спроби; по-третє, вираз надії, що учень зможе, якщо захоче, позбутися свого недоліку, впоратися з собою; по-четверте, вчити вмінню перебудовувати власну поведінку маленькими кроками: не поспішати з відповіддю або дією, подумати, перш ніж написати, оцінити наслідки своїх вчинків; по-п'яте, підкріплювати поради прикладами з життя видатних людей, які в дитинстві мали такі ж проблеми [6].

Методами корекції поведінки можуть бути: ігрова терапія; методи зміни діяльності (арттерапія, музична терапія, бібліотерапія); методи зміни ставлення до діяльності (особистий приклад дорослого і однолітка; ігнорування поведінки дитини; "дозвіл" на поведінку; зміна статусу дитини в колективі; заохочення чи педагогічна підтримка); нейропсихологічні вправи (розвиток у дитини мовної регуляції своїх дій); поведінковий тренінг, спрямований на навчання дитини адекватним формам поведінки в проблемних ситуаціях, на підвищення рівня "виконавської компетентності" щодо певних ситуацій взаємодії та спілкування з соціальним оточенням, предметним світом.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Знання психологами, вчителями та батьками причин та особливостей імпульсивності у поведінці молодших школярів, вміння своєчасно вплинути на дитину, проведення психопрофілактичної та психокорекційної роботи допоможе не лише значно поліпшити навчальні досягнення, пізнавальну активність дитини, а й взаємини учнів з однолітками, батьками та педагогами.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення ігрових технологій як засобу самоконтролю в учбовій діяльності та поведінці молодших школярів.

Використані джерела

1. Азаров В. Н. Структура импульсивного и рефлексивно-волевого стилей действия / В. Н. Азаров // Вопросы психологии. – 1988. – №3. – С. 132-138.
2. Боришевський М. Й. Виховання самоконтролю в поведінці учнів початкових класів / М. Й. Боришевський. – К.: Радянська школа, 1980. – 143 с.
3. Каган В. Е. Психогенные формы школьной дезадаптации / В. Е. Каган // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 35-41.
4. Молчанова Г. В. Динамика возрастных и индивидуальных особенностей умственного развития тревожных и импульсивных детей 6-8 лет: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Г. В. Молчанова. – М., 2000. – 201 с.
5. Перченко Е. Л. Психологические условия формирования организованности у младших школьников: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Е. Л. Перченко. – Череповец, 2006. – 203 с.
6. Подласый И. П. Курс лекций по коррекционной педагогике. Для средних специальных учебных заведений / И. П. Подласый. – М.: Владос, 2002. – С. 109-113.
7. Психологические исследования. Практикум по общей психологии для студентов педагогических вузов. – М.: Издательство "Институт практической психологии", Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – С. 89-93.
8. Співак Л. М. Діагностика і корекція "Я-концепції" молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень [Текст]: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Співак. – 2-ге вид., допов. – К.: Каравела, 2011. – 224 с.
9. Учебная деятельность молодшего школяра: диагностика і корекція неблагополучностей / В. П. Гапонов, В. А. Гергієвська, Ю. З. Гільбух та ін./ За ред. Ю. З. Гільбуха. – К.: Фірма "ВІПОЛ", 1993. – 96 с.
10. Block J. Assimilation, Accomodation and the Dynamics of Persanality Development / J. Block // Children development, 1982, v. 53, p. 281 -295.
11. Kagan, J. Reflective and impulsive children: Strategies of information processing underlying differences in problem solving / J. Kagan. Monographs of the Society for Research in Child Development 4(5), 1976. p. 48-52.

Sydorenko O.

**IMPULSIVITY IN BEHAVIOR OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN
AND WAYS OF ITS OVERCOMING**

The article deals with a impulsivity as character trait, that manifested in behavior, in inclination to act without enough conscious control on the first impulse, influenced by external circumstances or because of emotional experiences. Causes of impulsivity were dedicated: age characteristics of mental, social and moral development of primary school children; aborted their emotional and volitional, situational motivations of behavior; inability to link cause and effect, predict future consequences of their actions; hyperactivity as a consequence of the predominance of excitation over inhibition. The symptoms of impulsivity were examined among them: constantly in motion no matter what is he doing; ability to easily upset; resentment, irritability; emotional incontinence; slight distraction; carelessness, thoughtlessness, irresponsibility; inability to prolonged repetitive work; usually appears impossibility to expectation of the turn in different situations; often prevents others to stick around (for example, interferes in games). It is experimentally well-proven that the behavior of students, which has displays of impulsive at times becomes unmanageable, even adults can not regulate that. Actions are not only impulsive, but not targeted. A student easily distracted, can not retain attention and does not execute the instructions, that making the adults. In generally the efficiency of these students is understated, the rate of activity is uneven. A psychological and pedagogical advice for parents and teachers to overcome impulsive behavior in primary school children were developed. It is offered prophylactic work and methods of correction with impulsive children: play therapy; methods of change (art therapy, music therapy, bible therapy, drawing); methods of changing attitudes to work, behavioral training.

Key words: primary school age, impulsivity, self-control, individual approach, psychological prophylaxis, psychological correction.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2014